

KORKEIMMAN OIKEUDEN HIV-TAPAUKSET

XVII VALTAKUNNALLINEN HIV-
KOULUTUSTILAISUUS, KE 11.2.2016, BIOMEDICUM
APULAISPROFESSORI SAKARI MELANDER, HY

HELSINGIN YLIOPISTO

AIEMPI NÄKEMYS

- **Rikosoikeudellisesti ankara lähestymistapa HIV:n tartuttamiseen**

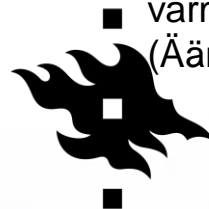
- 1990-luku
 - Tapon yritys
 - Ankarat vankeusrangaistukset
 - V. 1997, KäO: 14 vuotta vankeutta (17 tapon yritystä), HO 11 v 6 kk vankeutta
- 2000-luku
 - Törkeä pahoinpitely / törkeän pahoinpitelyn yritys
 - Ankarat vankeusrangaistukset
 - V. 2003, 10 v 6 kk vankeutta, 23 asianomistajaa
 - V. 2008, 10 v vankeutta, 5 asianomistajaa

- **KKO 1993:92**

Vastaaja oli ilmoittamatta kumppanilleen HIV-positiivisuudestaan ollut vuosina 1986-87 tämän kanssa toistuvasti suojaamattomassa anaaliryhdyksessä. Viimeksi mainittu oli tuolloin saanut vastaajalta HIV-tartunnan ja kuollut siitä johtuneen AIDS-oireyhtymän seurauksena vuonna 1990. Vastaajan katsottiin syyllistyneen törkeään kuolemantuottamukseen.

Syyte taposta tai törkeästä pahoinpitelystä hylättiin, kun oli jäänyt näyttämättä, että vastaaja olisi tarkoittanut tartuttaa infektion kumppaniinsa eikä ollut perusteita olettaa, että hän, ottaen huomioon hänen käytettävissään tekojen aikaan olleet tiedot tartuntamahdollisuuden suuruudesta, olisi pitänyt tartunnan syntymistä menettelynsä varmana tai varsin todennäköisenä seurauksena.

(Ään.)

AIEMPI NÄKEMYS

- **KKO 1999:102**

HIV-positiiviselle A:lle oli vaadittu rangaistusta murhan yrityksestä sen vuoksi, että hän oli poliisilaitoksella säilöön otettuna puremalla, sylkemällä ja verisillä sormilla raapimalla yrittänyt tartuttaa poliisimiehiin HI-viruksen. Koska A ei näin menetellessään ollut voinut HI-viruksen vähäisen tartuntariskin vuoksi saada aikaan todellista vaaraa rikoksen täyttymisestä, murhan yritys katsottiin kelvottomaksi, ja A tuomittiin virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta.

KKO:N UUDET RATKAISUT

- **KKO 2015:83**

A oli tietoisena HIV-infektiostaan ollut useita kertoja suojaamattomassa anaalisessa sukupuoliyhteydessä B:n kanssa kertomatta tälle sairaudestaan. HIV-infektio ei ollut tarttunut B:hen. Kysymys siitä, oliko A aiheuttanut vakavan vaaran B:n hengelle ja terveydelle. (Ään.)

- **KKO 2015:84**

A oli tietoisena HIV-infektiostaan ollut suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä B:n kanssa kertomatta tälle sairaudestaan. HIV-infektio ei ollut tarttunut B:hen. Kysymys siitä, oliko HIV-infektion tarttumista pidettävä sillä tavalla todennäköisenä, että teko oli luettava A:n syyksi törkeän pahoinpitelyn yrityksenä.

KKO 2015:83

- **Suojaamaton anaalinen sukupuoliyhteys**
 - 3.2.–11.3.2009 välisenä aikana lukuisia yhdyntäkertoja
 - A oli jättänyt kertomatta sairaudestaan
 - A:lla viruslääkitys
- **Tuomittiin vaaran aiheuttamisesta (RL 21:13)**
 - ”joka tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttaa toiselle vakavan hengen tai terveyden vaaran”
 - Vakavan vaaran arvioinnissa kysymys sekä seurauksen synnyn todennäköisyydestä että mahdollisten seurausten vakavuudesta
- **KKO: HIV-tartunta on vakava vaara – mahdollisten seurausten vakavuus**
 - Mikäli tartuntaa ei todeta ajoissa, infektio etenee aids-vaiheeseen ja johtaa lopulta potilaan kuolemaan
 - Kaikki tartunnan saaneet eivät saa ensioireita ja tauti voi jatkua oireettomana useita vuosia
 - Tartunta sellaisenaan vakava vaara, vaikka infektiota voidaan tehokkaasti hoitaa
 - Diagnosoimisessa epävarmuutta ja viivettä, tauti krooninen ja hallinnassa pitäminen edellyttää sitoutumista loppuelämän pituisen tarkkaan hoitoon ja seurantaan

KKO 2015:83

- **KKO: HIV-tartunta ja vakava vaara – seurauksen todennäköisyys**

- Yksinomaan asianmukaisesti noudatettu lääkitys ei merkitse, että suojaamattomaan yhdyntään HIV-positiivisen kanssa ei liity konkreettinen ja vakava vaara
- A:n HI-viruskopioiden määrä veressä tekoaikana alhainen – vaara infektion tartumisesta vähäinen
- Kondomisuojauksesta huolehtimalla tartuntariskiä ei käytännössä olisi ollut

- **KKO:n enemmistö päätyi pitämään A:n menettelyä törkeänä huolimattomuutena**

- Enemmistön perusteluissa korostuu ”moraalinen” näkökulma
 - ”Vastuuta tartunnasta tai sen vaarasta ei tällaisessa tilanteessa ole perusteltua säilyttää yksin sille, joka luottaa toisen osapuolen vilpittömyyteen”
 - Koska A ei ollut kertonut tartunnastaan, B ei voinut tietoisesti itse päättää suhteeseen ryhtymisestä, kondomin käytöstä ym.

KKO 2015:83

- **Vähemmistön kanta**

- Vaikka HIV-infektio lääketieteen kehittyemisestä huolimatta yhä vakava sairaus, sen tarttuminen B:hen ollut niin epätodennäköistä, että käsillä ei ole vaaran aiheuttamisen tunnusmerkistössä tarkoitettua vaaraa
- A:lle hoidon yhteydessä annettu ohje käyttää aina kondomia ja kertoa tartunnasta seksikumppaneille ei vaikuta rikosoikeudelliseen arviointiin, koska siinä tulee olla kysymys rikossäännöksen tunnusmerkistössä tarkoitettun vaaran arvioinnista

- **Vähemmistön kanta perustellumpi ja pohjautuu korostuneemmin oikeudelliseen argumentaatioon**
- **Vaikuttaa siltä, että enemmistön kantaan ovat ainakin jossain määrin vaikuttaneet moraaliset näkökohdat**
 - Näillä on perusteltu rangaistavuutta, vaikka HIV-infektion tarttuminen hyvin epätodennäköistä

KKO 2015:84

- **HIV-infektio ja törkeän pahoinpitelyn yritys**

- Suojaamaton emätinyhdyntä (2–3 kertaa)
- Syyte törkeän pahoinpitelyn yrityksestä
 - A yrittänyt aiheuttaa B:lle vakavan sairauden
- A:lla viruslääkitys
 - Veren HI-viruspitoisuus mittaamattomissa ainakin viimeksi kuluneet viisi vuotta

- **Syyte törkeän pahoinpitelyn yrityksestä hylättiin**

- ”HIV-infektion tartuntariski emätinyhdyntäessä on naisen osalta 1:200 – 1:2 000 silloin, kun HIV-positiivinen mies ei käytä asianmukaista lääkitystä, ja asianmukaisesti noudatetun viruslääkityksen seurauksena erittäin pieni. A on käyttänyt viruslääkitystä, mikä on todennäköisesti alentanut tartuntariskiä. Korkein oikeus katsoo, että tartunnan todennäköisyys on näissä olosuhteissa ollut niin vähäinen, ettei edes A:n sairastama C-hepatiitti ole voinut lisätä tartuntavaaraa sellaiseksi, että A:n HIV-infektion tarttuminen B:hen olisi ollut todennäköisempää kuin sen tarttumatta jääminen. Sen vuoksi syyte törkeän pahoinpitelyn yrityksestä on hylättävä.”

RATKAISUJEN VAIKUTUKSET

- **Mitä potilaalle voi kertoa sukupuolielämän harjoittamisesta rikoslain näkökulmasta**
 - Törkeä pahoinpitely tai sen yritys ei oletettavasti enää tule kysymykseen (vrt. kuit. Helsingin KäO R 15/8806, tuomio 23.12.2015)
 - Vaaran aiheuttaminen voi tulla sovellettavaksi
 - Tilanne saattaa tulevaisuudessa muuttua
 - Oikeuskäytäntö vaikuttaa vielä olevan hieman epäyhtenäistä asian suhteen – vaikutus potilaiden ohjeistukseen?
- **Onko ennen seksikontaktia kerrottava diagnoosinsa?**
 - Tapauksessa KKO 2015:83 korostettiin asian moraalista puolta ja sen merkitystä rikosoikeudellisessa huolimattomuusarvioinnissa
 - Viittaa siihen, että oikeudellisessa arvioinnissa vastuuta asiasta ei ole haluttu säilyttää toiselle osapuolelle
- **Vaikuttaako lääkehoito velvollisuuteen kertoa diagnoosinsa?**
 - KKO:n tapauksissa ei oteta nimenomaista kantaa
 - Etenkin tapauksessa KKO 2015:83 enemmistön esittämä viittaa kuitenkin HIV-positiivisen korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen

RATKAISUJEN VAIKUTUKSET

- **Kondomin käyttäminen**

- KKO 2005:83: ”Huolehtimalla kondomisuojauksesta lääkehoidon rinnalla A olisi toiminut terveydenhuollossa yleisesti annettujen ohjeiden mukaisesti, jolloin tartuntariskiä ei käytännössä olisi ollut”
- Viitanee siihen, että KKO olisi katsonut, että tällöin vaaran aiheuttamisesta ei olisi tuomittu
- Tällöin tuntuisi vaikealta rikosoikeudellisesta näkökulmasta kondomia käytettäessä nimenomaisesti edellyttää HIV-positiivisuudesta kertomista

- **Kondomin käytön rikkoutuminen yhdynnän aikana**

- Jos ajatellaan KKO:n enemmistön tavoin, että HIV-positiivisella korostunut huolellisuusvelvollisuus, HIV-positiivisuudesta kertominen voisi olla perusteltua
- Toisaalta rikosoikeudellisen rangaistavuuden näkökulmasta kondomin rikkoutumisen näkeminen ilmoitusvelvollisuuteen johtavana seikkana ei tunnu täysin luontevalta
- Etenkin jos samaan aikaan lääkehoidossa ja tartuntariski häviävän pieni

RATKAISUJEN VAIKUTUKSET

- **Vaaran aiheuttaminen**

- Pääasiallisesti sovellettava rikostunnusmerkistö
- Edellyttää, että tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttaa toiselle vakavan hengen tai terveyden vaaran
- Vaaran oltava konkreettinen
 - Seurauksen vakavuus
 - Seurauksen synnyn todennäköisyys
 - KKO:n enemmistön näkemys tässä suhteessa ongelmallinen
 - Seurauksen synnyn todennäköisyyden vaatimus asetettiin hyvin alhaiseksi

- Virallisen syytteen alainen rikos

- Ei edellytä asianomistajan syytepyyntöä
- Toisaalta tapauksessa Helsingin KäO R 15/8806 (tuomio 23.12.2015) syyttäjä luopunut vaaran aiheuttamista koskeneista syytteistä, koska rangaistusta vaatineet asianomistajat eivät enää halunneet jatkaa syytteen ajamista

ERITYISTILANTEITA

- **Kumppani suostuu suojaamattomaan seksiin**

- Yhteinen riskinotto
- Aiempi tulkintasuositus oikeuskirjallisuudessa: jos päätös yhteinen ja tehty vapaaehtoisesti vakaasti harkiten sekä kumpikin selvillä tartuntariskistä, toiminta rankaisematonta
- Katsottu, että pelkkä kumppanin suostumus ei pääsääntöisesti riitä
- Tätä arviota olisi syytä muuttaa ja katsoa, että jo yksin kumppanin suostumus vapauttaa rikosoikeudellisesta vastuusta

- **Tulossa KKO:sta**

- **VL:2016-8**

**Pahoinpitely - Törkeä pahoinpitely
Rangaistuksen määrääminen -
Rangaistuksen mittaaminen**

B oli tietoisena HIV-infektiostaan ollut lukuisia kertoja suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä aviopuolisonsa A:n kanssa kertomatta tälle sairaudestaan. HIV-infektio oli tarttunut A:han. Kysymys B:n syyksi luetun pahoinpitelyn törkeysarvioinnista ja hänelle tuomittavasta rangaistuksesta.

A low-angle photograph of a classical statue of Justice, likely the one in the Helsinki Court of Appeal building. The statue is a woman in a long, flowing gown, holding a sword in her right hand and a pair of scales in her left. The background is a clear blue sky with some light clouds. The text 'KIITOS MIELENKIINNOSTA!' is overlaid in white, bold, sans-serif font across the middle of the image.

KIITOS MIELENKIINNOSTA!

HELSINGIN YLIOPISTO